

EUSKAL HERRIKO ETXEGINTZA: ANALISI ALDERATUA

AITZIBER ETXEZARRETA ETXARRI IRATI SUSPERREGI EMPARANZA

Saila: Ekonomia Aplikatua I (UPV/EHU)

LABURPENA

Ikerlan honetan Euskal Herri osorako etxegintzaren panoramika landu nahi izan da. Horretarako, etxebizitza berriaren eraikuntza eta bere prezioa hartu dira kontuan. Euskal Herria osatzen duten hiru eremu administratiboen analisi berezia egin da, bakoitzak bereak dituen ezaugarriak hautemanetz. Euskal Autonomia Erkidegoan etxebizitza babestuen eta librean arteko azterketa egin da, Nafarroan egin den modura. Hori Hego Euskal Herriari dagokionean. Ipar Euskal Herriari dagokionez, analisia etxebizitza librearen eta alokairu sozialaren artekoa izan da, hala azaltzen baitute estatistikek, Frantziako (Europa kontinentalean antzera) etxebizitza-politikak Espainiakoarenarekin duen aldea agerian utziz. Hain zuzen ere, Ipar Euskal Herriko etxebizitza libreetan kolektiboak (apartamentuak) eta indibidualak (txaletak) bereizten dira, Iparraldeko lurralde-antolamenduaren ezaugarriei erantzunez. Azken atalean eremuen arteko antzekotasunak eta desberdintasunak ikertu dira, analisi orokorra aurkezte aldera: batetik etxebizitza libreak eta horren prezioak izandako bilakaerak alderatu dira, eta bestetik esku-hartze publikoaren dimentsio orokor zein alderatua irudikatu da.

Gako hitzak: etxegintza, etxebizitza-politika, Euskal Herria

1. SARRERA

Ikerlan honetan Euskal Herri osorako etxegintzaren panoramika orokorra landu nahi izan da, bai etxebizitzaren eraikuntza berria bai bere prezioa

aztertuz. Lehenik eta behin, Euskal Herria osatzen duten hiru eremu administratiboetako analisi berezia burutu da, horietan garatutako politika eta esku-hartze desberdinen bilakaera ikertuz ere. Ondoren, bigarren atal batean, Euskal Herriko etxegintzaren analisi orokorra aurkeztuko da, hiru eremu administratiboak osotasunean hartuta, horien arteko antzekotasunak eta ezberdintasunak aztertzeko bidean.

2. EREMU ADMINISTRATIBOETAKO ETXEGINTZA: ANALISI BEREIZIA

2.1. Euskal Autonomia Erkidegoa

EAEko etxegintza sektoreari dagokionez zenbait gauza aipagarri ondorioztatu daitezke eremu honetako etxebizitza eskaintzari erreparaturik. Lehenik eta behin aztertutako hamar urteko bilakaeran etxebizitza babestuaren ratioa nabarmen hazi dela esan beharra dago, hain zuzen ere 1996an salmentan jarritako etxebizitza berrien %10a babestua izatetik 2006an %28 izatera heldu baita ia urtez urteko hazkuntza progresibo baten ostean. Aldiz, alokairuko etxebizitzak urte bakoitzean eskaintako etxe kopuruaren portzentaje txiki bat ziren epealdiaren hasieran (%6 1996an eta %10 1997an) eta hala segitzen zuten zenbait gorabeheraren ostean epealdi bukaeran ere (%9 2006an eta %12 2006an).

Prezioari dagokionez, bestalde, etxebizitzaren prezioak sektore babestuan zein sektore pribatuan hazi, hazi badira ere, alor pribatuko igoera askoz handiagoa izan da. Zehatzago, aztertutako epealdian metro karratuaren prezioak %143ko igoera izan zuen etxe libreetan, 1.502 eurotik 3.646 eurora igotzean. Nolabaiteko babesaren ostean salmentako etxebizitzaren kasuan berriz (babes ofizialekoak zein sozialak kontsideraturik), prezio-hazkundera %85ekoa izan da, metro karratuaren salneurria 696 eurotik 1.285 eurora pasa ahala.

1 Taula: EAEko etxebizitza berrien eskaintza: banaketa eta prezioa

	Etxebizitza berrien banaketa			Prezioak eurotan (m ²)	
	Salmentako etxebizitza berria			Salmentako etxebizitza berria	
	Orotara	babestua	libreak	Babestuek*	libreak
1996	100,0	35,3	64,7	695,7	1.502,5
1997	100,0	25,4	74,6	700,2	1.478,5
1998	100,0	39,9	60,1	638,6	1.490,5
1999	100,0	48,2	51,8	700,2	1.568,6

	Etxebizitza berrien banaketa			Prezioak eurotan (m ²)	
	Salmentako etxebizitza berria			Salmentako etxebizitza berria	
	Orotara	babestua	libreak	Babestua*	libreak
2000	100,0	44,1	55,9	749,8	1.839,1
2001	100,0	51,2	48,8	814,6	2.219,7
2002	100,0	51,6	48,4	897,8	2.345,6
2003	100,0	52,6	47,4	965,9	2.510,0
2004	100,0	50,2	49,8	1.084,9	2.905,2
2005	100,0	48,5	51,5	1.237,2	3.369,0
2006	100,0	56,4	43,6	1.285,1	3.646,3

Iturria: *Etxebizitza eta Gizarteko Gaietako Saila. Eskaintza inmobiliarioari buruzko inkesta (hainbat urte)*

2.2 Nafarroa

Nafarroako etxegintza sektoreko datuei dagokienez, estatistikei jarraiki salmentako etxebizitza berria babestuen eta librean artean nola banatzen den azter daiteke. Hala, bilakaera aldakor baten ostean, etxebizitza babestuen portzentajeak beherantz egin duela ondoriozta daiteke, 1997an etxebizitza berrien %51a babestua baitzen, 2004an %11, eta 2006ean %31¹.

Etxebizitzen prezioei dagokienez, salmenta librekoen prezioa bikoiztu baino gehiago egin da 1997 eta 2006 urteen artean (798 eurotik 1698 eurora igoz metro karratuaren prezioa) hazkunde progresibo baten ondorioz. Bestalde, Babes Ofizialeko Etxebizitzen metro karratuko gehienezko prezioak goranzko joera izan du ere, 2000 eta 2006 artean %70 igoz (785 euro eta 1.338 euro hurrenez hurren).

Datuen arteko alderaketa sinplifikatze aldera, Babes Ofizialeko Etxebizitzen prezioaren erreferentea Erregimen Orokorrekoak izan dira. Erregimen Berezikoen kategoria egon badagoen ere. Berezikoen prezioaren hazkundea Orokorrekoen parekoa izan da, %71 (719 euro 2000.urtean eta 1234,71 euro 2006ean), metro karratuko prezioak %8 merkeagoa izaten jarraitu duelarik. Horrez gain, kontuan izan behar da hemen aditzera ematen diren prezioak Nafarroako Gobernuak ezarritako gehienezko prezioak direla,

1. kontuan hartzekoa da 2004tik aurrera hitzartutako prezioa duten etxebizitzak kategoria horretan sartzen direna

estatistikak ematerakoan ohikoena batez bestekoa ematea den arren (EAEeri eta Iparraldeari dagozkien datuak horren erakusgarri dira).

2 Taula: Nafarroako etxebizitza berrien eskaintza: banaketa eta prezioa

	Etxebizitza berrien banaketa			Prezioak eurotan (m ²)	
	Salmentako etxebizitza berria			Salmentako etxebizitza berria	
	Orotara	babestua	libreak	Babestuak*	libreak
1997	100,00%	51,06%	48,94%	–	797,9
1998	100,00%	42,72%	57,28%	–	805,5
1999	100,00%	38,71%	61,29%	–	925,0
2000	100,00%	39,92%	60,08%	784,68	1068,9
2001	100,00%	32,91%	67,09%	847,45	1157,7
2002	100,00%	23,57%	76,43%	–	1255,7
2003	100,00%	17,98%	82,02%	976,11	1343,0
2004	100,00%	11,21%	88,79%	1.117,20	1433,4
2005	100,00%	33,13%	66,87%	1.282,63	1596,3
2006	100,00%	30,70%	69,30%	1.337,60	1698,3

*Erregimen Orokorreko etxebizitzaren gehieneko prezioa eta alokairua (m² erabilgarriko)

Iturria: *Nafarroako Ingurumen, Lurralde Antolaketa eta Etxebizitza Saila*

Espainiako Etxebizitza Ministerioa

2.3 Ipar Euskal Herria

Ipar Euskal Herriko etxegintza sektoreari erreparatuz, estatistikek, batetik, salmentako etxebizitza berrien eraikuntza etxe indibidual eta kolektiboaren artean nola banatzen den azaltzen digute, eta bestetik, alokairu sozialeko etxeak zenbat diren². Bilakaerari erreparatuz, etxebizitza kolektiboaren ratioak gorantz egin du, era apalean bada ere, eta honela, lurralde antolaketari dagokionez bilakaera iraunkorragoago baten aldeko joera baieztatzen da (bai baitakigu antolamendu malguegi baten aritiko ugaldu zen etxe indibidualen anabasa zein kaltegarria den garapen iraunkorren ezein ikuspegitik).

Hala ere, Iparraldeko eremuari zehatzago atxikita, Baionako Merkataritza Ganberak emandako datuak hartuz egiaztatzen denez etxebizitza indibidualen kopurua %9,7 hazi zen Ipar Euskal Herrian 1999-2005 epealdian, kolektiboak

2. Kontuan izan behar da datu hauek guztiak hurbilpen modura erabili behar direla, estatistikek Akitania eskualdea hartzen baitute aztergai.

hazi ziren %23,5aren aldean. Bestalde, alokairu sozialak beherazko joera izan du 2001 urtetik aurrera, bere ratioa 2006an 1999koaren azpitik kokatze-raino (%23 eta %28, hurrenez hurren).

Prezioari dagokionez, bai etxebizitza berrien eta baita alokairu sozialaren prezioek ere orohar gorantz egin dute. Hain justu, etxe indibidualak %70 igo dira eta kolektiboak %73. Aldiz, alokairu sozialaren prezioa %20 igo da. Arlo honetan ikusgarria da 2002 eta 2003 urteen artean prezioek jasan zuten gorakada, indibidualetan %40 eta kolektiboetan %45 igo baitzen etxebizitzaren prezioa biurteko epean.

3 Taula: Iparraldeko etxebizitza berrien eskaintza: banaketa eta prezioa

	Etxebizitza berrien banaketa				Prezioak (eurotan)		
	Salmentako etxebizitza berria			Alokairu Soziala	Salmentako etxebizitza berria		Alokairu Soziala**
	Denera	Indibiduala	Kolektiboa		Indibiduala (etxeko)	Kolektiboa (m ² -ko)	
1999	71,73%	9,60%	62,14%	28,27%	113.523	1.654	2,27
2000	69,99%	12,68%	57,31%	30,01%	113.733	1.766	2,27
2001	65,61%	17,18%	48,43%	34,39%	116.773	1.858	2,29
2002	70,57%	11,94%	58,63%	29,43%	111.172	1.467	2,40
2003	76,15%	10,42%	65,73%	23,85%	156.338	2.137	2,45
2004	77,92%	12,01%	65,91%	22,08%	169.611	2.342	2,64
2005	80,41%	12,06%	68,34%	19,59%	169.100	2.529	2,55
2006	76,59%	10,25%	66,35%	23,41%	193.165	2.871	2,72

Iturria: MEEDAT/SESP, EPLS (hainbat urte). Datuak Akitania departamentuari dagozkie

* Batez besteko prezioa etxea erreserbatzerako orduan

** Batez besteko prezio normalizatua (metroko alokairuaren prezioa)

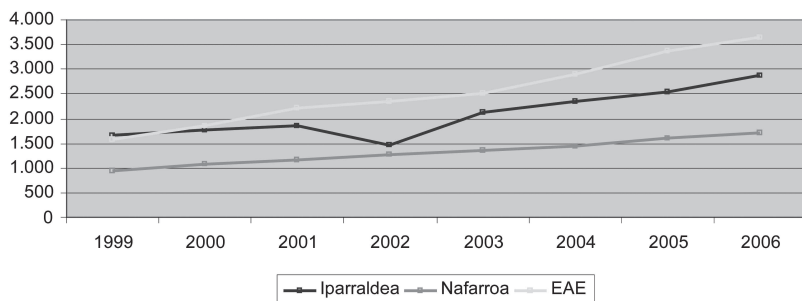
3. EUSKAL HERRIKO ETXEGINTZA SEKTOREA: HURBILKETA

Jakina denez, Euskal Herriko etxegintzaren sektoreak izugarrizko boom-a bizi izan du azken urteotan. Aitzitik, Euskal Herriko eremu guztietan izugarri igo da eraikitako etxebizitza kopurua eta baita bere merkatuko salneurria ere (ohiz metro karratuko prezioetan neurtua). Hauexek, nolana ere, bertako zein hurbileko ezaugarri amankomunak badira ere, gainerako ikurrek ezin esan joera eta izaera beretsua izan dutenik Hego Euskal Herriko zein Ipar Euskal Herriko eremu guztietan.

Hots, Euskal Herriko etxegintzaren errealtatera hurbilduz, ezaugarri beretsu zein disparekoekin topatzen gara, eta batez ere, errealtatea azaltzeko modu desberdinekin, estatistika desberdinekin, alegia. Dena dela, bada estatistika guztietan islatzen den bilakaera hazkor eta bateratu baten irudi nagusi bat, hain zuzen ere, ondoko datu eta grafikoan argi islatzen den prezioaren eskalada nabarmena. Laburbilduz, etxebizitza libre berriaren prezioa ganoraz igo da hiru esparruetan aztertutako zazpi urteen joanean, portzentajeetan %74 eta %132 arteko igoerak izaki.

Eremuz-eremu, prezio igoera altuenak Hegoaldean kontzentratu dira: EAEn gehien (metro karratuko prezioa eurotan 1.569tik 3.646ra igoz), eta bere atzetik Nafarroan (925 eurotik 1698 eurora). Iparraldean, azkenik, etxebizitzaren prezio igoera nabaria izan da (1.654 eurotik 2.871 eurora), nahiz eta erlatiboki Hegoaldean baino portzentaje apalagoak azaldu.

1. Grafikoa: Etxebizitza libre berriaren prezioa m²-ko (eurotan)

Iturriak: *MEEDAT/SESP, EPLS (hainbat urte). Datuak Akitania departamentuari dagozkie; Nafarroako Ingurumen, Lurralde Antolaketa eta Etxebizitza Saila, Espainiako Etxebizitza Ministerioa; Eusko Jaurlaritzako Etxebizitza eta Gizarteko Gaietako Saila. Eskaintza in-mobiliarioari buruzko inkesta (hainbat urte)*

Baina, bestetik, badira hasieran esan bezala horren parekoak ez diren bilakaerak ere Euskal Herriko eremu desberdinetan. Azken urteotan aplikaturiko politiken aztarnari helduz, esparru administratibo bakoitzaren soslai dinamikoa hurbil daiteke, eta honela, etorkizunean lehenaldiko desberdintasunak aregotu ala murriztu egingo al diren aurreikusitako. Honi dagokionez, zera ondorioztatu da, etxebizitza berriaren eraikuntzaren izaerari erreparatu, nolabaiteko bilakaera independentea garatu ei dela Euskal Herriko esparru bakoitzean.

Hau da, eremu guztietan handitu bada ere etxebizitzaren eraikuntza libre zein babestua, eremu bakoitzean bere bilakaera propioa izan du garapen honek, tokian tokiko politiken ondorio eta emaitza gisa. Izan ere, argitu

beharra dago etxebizitza politiketan oso tradizio disparekoa duten bi Estatu ari garela, eta horrexegatik, batean garatu denak (alokairu soziala Ipar Euskal Herrian) eta bestean garatu denak (Babes Ofizialeko Etxebizitzen politika Hego Euskal Herrian) erabateko ezaugarri eta ondorio desberdinak dituztela.

Espainiako Estatuan dauden bi eremu administratiboetan, Nafarroan eta EAEn, Ongizate Estatu berantiar eta eskasei loturiko (Esping-Andersen, 2000; Barlow and Duncan, 1994) etxebizitza politika mediterraniarrak aplikatu dira gehien-gehienik (Allen, J., J. Barlow, J. Leal, T. Maloutas, and L. Padovani, 2004; Etxezarreta, 2007): jabetzari erabat lotuak eta alokairuko parke publikorik apenas garatu gabe³.

Frantziar Estatuan, berriz, Ongizate Estatu gehiago garatua izan da eta etxebizitza politika ipar-europarragoa aplikatu da (korporatistagoa hain justu, Trilla, 2001; Priemus and Dieleman, 2002), etxebizitza sozialaren berezko esanahia garatuz, eta alokairuko etxebizitza parke publikoetan oinarrituz bertako etxebizitza politikaren muina. Hortaz, Iparraldea eta Hegoaldea oso urrun daude bata besteagandik etxebizitza politikako tradizio eta kontuetan.

Honenbestez, kontzeptu desberdinetan oinarritu diren politikak era desberdinduan landu behar direnez, ikerlan honetan esku hartutako etxebizitza edo etxebizitza publikoa diogunean, babespekoari gagozkio EAEn eta Nafarroan (gehiene-gehienik Babes Ofizialeko Etxebizitza jabetzan), eta alokairu sozialari Iparraldean (alokairukoa, eta Europako –mediterraniarra ezik– etxebizitza sozialari lotua).

Horrela, gure analisiaren emaitzetara itzuliz, dagozkigun hiru eremuak parekatze aldera etxebizitza publikoa pribatuaren portzentaje gisa definitu da (etxebizitza publiko berria, pribatu berriaren % gisa), nolabait ere honek eremu bakoitzean zenbateko “esku-hartze maila” definitzen lagunduko baitigu. Horixe da, hain zuzen ere, beheko irudian ilustratzen den ideia bilakaera.

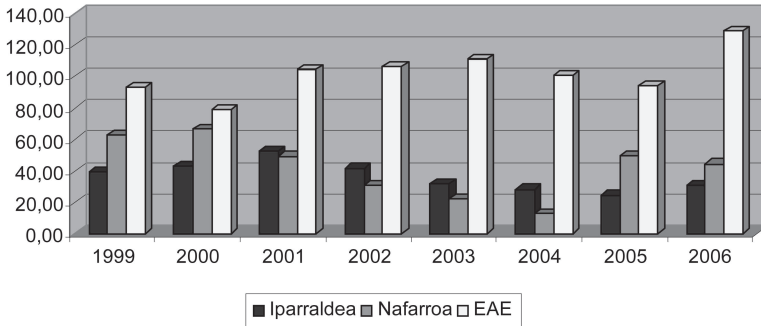
Hona hemen analisi honetatik eratorritako ondorio nagusiak: batetik, aztertutako epealdian etxebizitza publikoaren pisua erlatiboki gehiago hazi da EAEn, non etxebizitza publikoa librearen eraikuntzaren ratio moduan hartuta, %80 inguruko mailatik abiatu eta %120 ingurura heltzen baita epealdi bukaeran, beheko irudian ilustratzen denez.

Nafarroan, bestetik, babestutako etxebizitzen eraikuntza, libreen halako %60 ingurutik abiatu eta beheranzko joera garbi baten ostean (2004an %10 ingururaino jaitsita) %40 inguruan kokatu da epealdia amaieran. Eta azkenik, Iparraldean, alokairu sozialeko etxebizitzen eskaintza berriak beherako nola-

3. Nahiz eta azkenaldian, EAEn behinik behin, berau aldatzeko saiakerak ere ezagutu diren; bestek beste, etxe hutsak mobilizatzeko *Bizigune* programa, eta azken batean, alokairua bultzatze aldera eta jabetza mugatze aldera hartutako hainbat ekimen. (Etxebizitza eta Gizarteko Gaietako Saila, 2006, 2006-2009ko *Etxebizitza bideratzeko plana*)

baiteko joera erakutsi du, hain zuzen ere, %40 ingurutik hasi eta %20 ingurura etorrira baitago aztertutako epealdiaren bukaeran.

2. Grafikoa: Etxebizitza publiko berria, pribatu berriaren % gisa

Iturriak: MEEDAT/SESP, EPLS (hainbat urte). Datuak Akitania departamentuari dagozkie; Nafarroako Ingurumen, Lurralde Antolaketa eta Etxebizitza Saila, Espainiako Etxebizitza Ministerioa; Eusko Jaurlaritzako Etxebizitza eta Gizarteko Gaietako Saila. Eskaintza in-mobiliarioari buruzko inkesta (hainbat urte)

Ondorioz, badirudi esku-hartze publiko horren maila indartsuagoa izan dela azken urteotan EAEn, Nafarroa eta Iparraldearekin alderatuz, hori da behintzat analisi honetatik atera daitekeen ondorio nagusietako bat. Are gehiago, EAEn maila erlatibo altuagotik abiatu eta joera gorakorra erakutsi du definituriko aldagaiak, eta Nafarroa zein Iparraldean, aldiz, behetik behera antzean joan da esku-hartze publikoaren ratioa, azken bi urteetan pixka bat goratu bada ere.

Bestetik, politika tradizionalen pisua berretsi egin da, izan ere, azken estatistiketan ere betiko egiturazko desberdintasunak berresten segitzen baita. Hau da, Hegoaldean apenas dauka indarririk oraindik ere alokairuko etxebizitza sozialaren politikak (eta horren isla da estatistiketan duen hutsunea), eta era berean, Iparraldeko estatistiketan ez da aurkitzen alokairuko etxebizitza soziala ez den beste etxebizitza publiko edo esku-harturik.

Laburbilduz, datu hauen argitan ezingo genuke baieztatu hiru eremuen arteko nolabaiteko konbergentzia prozesua martxan denik, baina ezta nolana-hiko Iparralde-Hegoalde dikotomia hori indartzen ari denik ere, eremu bietan betiko politikak indar ahulagoz aplikatzen ikusi baititugu azken urteotan, hain zuzen ere, arazoaren gordina inoizko bizien zegoen urteetan. Aztertzen segitu beharko da, beraz, etorkizunean ere, etxegintzaren eta etxebizitza-politika-

ren gainean zer nolako joera eta bilakaerak eraikitzen diren Euskal Herriko eremu administratibo desberdinetan, eta azken batean, prozesu bateragarriak ala desberdintzaileak al direnentz abian direnak.

4. BIBLIOGRAFIA

- ALLEN, J., BARLOW, J., LEAL, MALOUTAS, T. eta PADOVANI, L. (2004): *Housing and Welfare in Southern Europe*, Blackwell Publishing, London.
- BARLOW, J. eta DUNCAN, S. (1994): *Success and failure in housing provision. European systems compared*, Pergamon, Oxford.
- CHAMBRE DE COMMERCE ET D'INDUSTRIE BAYONNE PAYS BASQUE (2007-2008): *Le Pays Basque en Chiffres / Ipar Aldeko Zenbakiak. Les chiffres-clés*, www.bayonne.cci.fr
- DEPARTAMENTO DE ECONOMÍA Y HACIENDA (hainbat urte): *La economía de Navarra*, www.navarra.es
- DEPARTAMENTO DE VIVIENDA Y ORDENACIÓN DEL TERRITORIO (1999-2002 eta 2003-2006): *Planes de estadística*, Gobierno de Navarra, www.navarra.es
- ESPING-ANDERSEN, G. (2000): *Fundamentos sociales de las economías postindustriales*, Ariel, Bartzelona.
- ETXEZARRETA, A. (2007): *EAEko etxebizitza sistema eta politika Europako tesuinguruan*, Euskal Herriko Unibertsitatea, doktorego tesiak saila, Bilbo.
- EUSKO JAURLARITZAKO ETXEBIZITZA ETA GIZARTEKO GAJETAKO SAILA (hainbat urte): *Eskaintza inmobiliarioari buruzko inkesta*, Gasteiz.
- HOEKSTRA, J. eta VAKILI ZAD, C. (2006): “High vacancy rates and high prices of housing: a Mediterranean paradox”, Paper presented at the *ENHR conference*, 2008ko uztaileak 2-5, Ljubljana, Eslovenia.
- MEEDAT/SESP, EPLS, MINISTÈRE DE L'ÉCOLOGIE, DE L'ÉNERGIE, DU DÉVELOPPEMENT DURABLE ET DE L'AMÉNAGEMENT DU TERRITOIRE / SERVICE ÉCONOMIE STATISTIQUES ET PROSPECTIVE (1999-2006): *EPLS, L'enquête sur le parc locatif social*, www.statistiques.equipement.gouv.fr
- MINISTERIO DE VIVIENDA (hainbat urte): *Estudios y Estadísticas*. Gobierno de España. www.mviv.es
- PAREJA, M. eta SAN MARTIN, I. (2002): “The tenure imbalance in Spain: the need for social housing policy”, *Urban Studies*, 39. liburukia, 2. zk., 283-295 orr.
- PRIEMUS, H. eta DIELEMAN, F. (2002): “Social Housing Policy in the European Union: past, present and perspectives” in *Urban Studies*, 39. liburukia, 2. zk., 191-200 orr.
- TRILLA, C. (2001): *La política de vivienda en una perspectiva europea comparada*, Colección Estudios Sociales, 9. zk., Fundación “La Caixa”, Bartzelona, Espainia.

